

УДК 657.1

М. І. Скрипник

д.е.н.

Н. Й. Радіонова

к.е.н.

О. О. Григоревська

к.е.н.

Київський національний університет технологій та дизайну

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ РУХУ
ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА**

Обґрунтовано сутність внутрішнього контролю фінансових ресурсів. Визначено складові організації внутрішнього контролю фінансових ресурсів на основі виділення об'єкта контролю (фінансові ресурси підприємства); суб'єкта контролю (визначається із форми внутрішнього контролю); мети контролю (встановлення достовірності даних щодо фінансових ресурсів, повноти і своєчасності відображення інформації у зведених документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку фінансових ресурсів відповідно до прийнятої облікової політики, достовірності відображення залишків у звітності); завдань контролю та джерел інформації. Охарактеризовано складові методики внутрішнього контролю фінансових ресурсів, а також визначення його основних прийомів (документальний і фактичний) та етапів (попередній, поточний, наступний). Запропоновано Акт інвентаризації фінансових ресурсів та Звіт про результати перевірки фінансових ресурсів, які надаватимуть контролеру необхідну інформацію про результати інвентаризації, а також виявлені відхилення фактичних даних від облікових з метою їх подальшого усунення.

Ключові слова: внутрішній контроль, фінансові ресурси, організація контролю, методика контролю, прийоми внутрішнього контролю.

Постановка проблеми

Передумовою ефективного розвитку будь-якого вітчизняного підприємства, незалежно від форми власності, є функціонування системи внутрішнього контролю. Як відомо, внутрішній контроль присутній на кожному підприємстві (організації), але ефективність його забезпечується не завжди. Так, невеликі підприємства найчастіше не мають достатнього персоналу, матеріальних ресурсів та рівня знань управлінців для організації необхідної системи внутрішнього контролю. Великі підприємства, навіть володіючи достатньою базою, можуть бути погано керовані і, як наслідок, досить великі затрати, понесені на організацію контролю, не дадуть бажаних результатів [9]. А відсутність належного контролю зі сторони управлінців унеможливило досягнення відповідних цілей щодо отримання певних фінансових результатів. Інвентаризація наразі уже нікого не влаштовує, оскільки вона досить часто носить не реальний, а формальний характер не відображаючи реального стану

активів підприємства, що призводить до плутанини та протиріч, а також унеможливорює отримання єдиної, цілісної характеристики об'єкта [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідження проблем організації внутрішнього контролю здійснювали дослідники як С. І. Букіта, І. Д. Кривюк, О. В. Курман, І. В. Саух, В. М. Яценко, Н. О. Пронь, Б. Надольна та ін. Проте питання методики внутрішнього контролю руху фінансових ресурсів підприємства потребують подальших досліджень.

Мета, об'єкт та методика дослідження

Метою дослідження є теоретико-методичне обґрунтування сучасних підходів до організації та методики внутрішнього контролю руху фінансових ресурсів підприємства, об'єктом дослідження є забезпечення реалізації внутрішнього контролю фінансових ресурсів.

Теоретичною та методичною основою даного дослідження є системний підхід до вивчення процесу внутрішнього контролю, а також наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених. У процесі дослідження використано такі методи: абстрактно-логічний – для здійснення теоретичного узагальнення категоріального апарату поняття та узагальнення висновків; аналізу й синтезу – для визначення основних факторів впливу на організацію та методику внутрішнього контролю.

Результати досліджень

Внутрішній контроль має основоположне значення для реалізації мети підприємства. Він допомагає підприємству пристосуватися до змінних умов господарювання, протидіє марнотратству і, тим самим, мінімізує витрати діяльності. Сучасний внутрішній контроль повинен не тільки захищати майно фірми і його використання, але також спричиняти до його примноження й досягнення оптимальних фінансових результатів. Це вимагає удосконалення системи внутрішнього контролю у напрямі активного інструменту управління підприємством [10, с. 271].

Організація внутрішнього контролю повинна бути цілісною єдиною системою взаємопов'язаних способів, прийомів і методів, які охоплюють увесь комплекс контрольних процедур, починаючи з формування інформаційної бази, проведення контрольних дій та закінчуючи узагальненням результатів контролю [1].

Звертаючи увагу на вищесказане, детальна мета внутрішнього контролю повинна зосереджуватися на дослідженні відповідності контрольованих операцій, станів і господарської діяльності зразкам (юридичним нормам, планам, станам, бажаними з окремими врахуваннями намірів; протидії безгосподарності і марнотратству; створенні умов для охорони майна і правильного його використання; – дослідженні і оцінці здійснення господарських процесів,

порівняння їх із зразками і намірами, визначення можливих відхилень, неправомірностей і зловживання як рекомендації позитивних прикладів, які варті використанню у практиці господарюючого суб'єкта; визначенні причин і наслідків, підтверджених неправомірностей в діяльності контролюваного робочого місця або організаційного підрозділу, як також визначенні відповідальних осіб за їх становлення; рекомендації способу і засобів, які роблять можливим ліквідацію небажаних неправомірностей станів на підприємстві; мотивації до дій, які спрямовані на ефектне використання запасів відповідно до мети підприємства [10, с. 275–276].

Об'єктами внутрішнього контролю можуть бути усі без винятку господарські факти і операції, що формують господарські процеси, сукупність яких представляє господарську діяльність суб'єкта, що перевіряється [7]. Об'єктами внутрішнього контролю фінансових ресурсів є фінансові ресурси підприємства, що можна поділити на складові, які відображені на рис. 1.

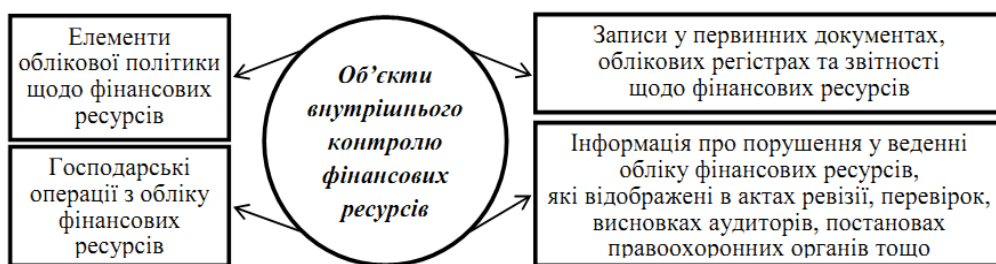

Рис. 1. Об'єкти внутрішнього контролю фінансових ресурсів
Джерело: власні дослідження.

Із рисунка видно, що основними об'єктами внутрішнього контролю виступають елементи облікової політики щодо фінансових ресурсів, господарські операції з обліку фінансових ресурсів, записи у первинних документах, облікових регістрах, звітності щодо фінансових ресурсів, а також інформація про порушення у веденні обліку фінансових ресурсів, яка документально зафіксована.

Мета внутрішнього контролю фінансових ресурсів – встановлення достовірності даних щодо фінансових ресурсів, повноти і своєчасності відображення інформації у зведених документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку фінансових ресурсів відповідно до прийнятої облікової політики, достовірності відображення залишків у звітності господарюючого суб'єкта.

Завдання внутрішнього контролю грошових коштів, в основному, стосуються виявленням фактичної наявності, лишків, недостач грошових коштів, перевірки документального оформлення операцій з грошовими коштами, їх

обліку, відображенні у звітності, напрямків використання, а також дотримання підприємством податкового законодавства із операцій, пов'язаних із рухом грошових коштів. Основні завдання внутрішнього контролю дебіторської заборгованості пов'язані з перевіркою документального оформлення операцій з дебіторською заборгованістю, обліку, оцінки, відображенні у звітності, правильності створення резерву сумнівних боргів та дотримання підприємством податкового законодавства із операцій, пов'язаних із розрахунками з дебіторами. Завдання внутрішнього контролю фінансових інвестицій пов'язані з перевіркою обліку, документального оформлення, оцінки, складу, а також достовірності нарахування та надходження доходів за операціями з фінансовими інвестиціями.

Для здійснення ефективного внутрішнього контролю фінансових ресурсів контролеру необхідно дослідити відповідні документи (рис. 2).

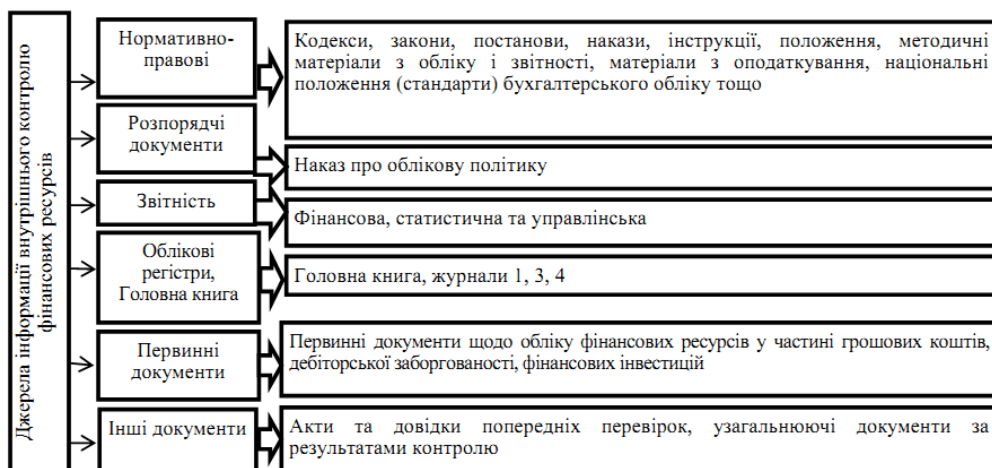

Рис. 2. Джерела інформації внутрішнього контролю фінансових ресурсів
Джерело: власні дослідження.

Джерелами інформації внутрішнього контролю фінансових ресурсів виступають як нормативно-правові документи (кодекси, закони, постанови, накази, інструкції, положення, методичні матеріали з обліку і звітності, матеріали з оподаткування, національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку тощо), так і первинні документи, облікові реєстри, Головна книга та звітність. Внутрішній контроль фінансових ресурсів здійснюється поетапно. Даний контроль включає попередній, поточний та подальший контроль, кожний з яких передбачає здійснення певних етапів. Етапи внутрішнього контролю відображені на рис. 3.

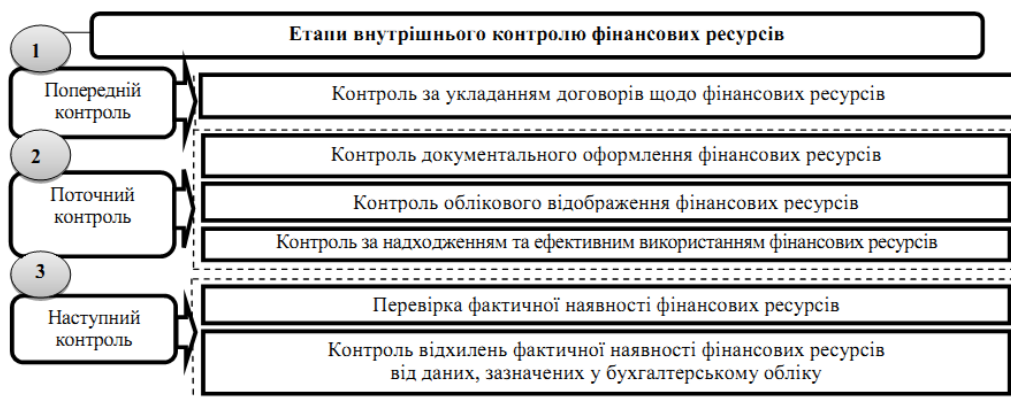

Рис. 3. Етапи внутрішнього контролю фінансових ресурсів

Джерело: власні дослідження.

Попередньому контролю у системі управління підприємств відводиться винятково важлива роль. Керівники і облікові працівники, пов'язані з розглядом документів, за якими відбуватимуться господарські операції, надають вказівки на їх виконання, визначають зміст, порядок виконання завдання, що і є однією з форм попереднього контролю. Від того, наскільки правильно і виважено буде виконане розпорядження, що надається до вчинення операцій, залежить успіх господарської операції. У результаті – відсутня можливість систематично попереджати незаконні і недоцільні операції, вчасно виявити і правильно оцінити недоліки у ході їх здійснення, а також визначити можливості та резерви для поліпшення роботи [2].

Попередній контроль включає один етап внутрішнього контролю фінансових ресурсів, а саме – контроль за укладанням договорів щодо фінансових ресурсів. Наразі внутрішній контролер вивчає договори з покупцями та про матеріальну відповідальність, звертаючи увагу не тільки на умови договорів, але й економічну доцільність такого виду договірних відносин.

На відміну від попереднього контролю, поточний контроль безупинно супроводжує процес здійснення господарських операцій на відповідних ділянках підприємства, відбувається в момент здійснення цих операцій, що дає можливість вчасно виявляти й усувати допущені помилки і прорахунки [2].

Поточний контроль передбачає здійснення трьох етапів внутрішнього контролю фінансових ресурсів. На *першому* етапі здійснюється контроль документального оформлення фінансових ресурсів. Наразі здійснюється перевірка наявності та правильності заповнення документів (у тому числі – всіх обов'язкових реквізитів), в яких відображається інформація про фінансові ресурси. Також здійснюється перевірка використання бланків документів щодо фінансових ресурсів, їх облік та зберігання. *Другий* етап передбачає здійснення

контролю за обліковим відображенням фінансових ресурсів. На цьому етапі здійснюється контроль за правильністю складання облікових регістрів, Головної книги, звітності та відображенням в них фінансових ресурсів. Також перевіряється правильність вибору рахунків фінансових ресурсів. На *третьому* етапі поточного контролю здійснюється контроль за надходженням та ефективним використанням фінансових ресурсів. Цей етап передбачає здійснення контролю за своєчасністю і правильністю документального оформлення оприбуткування та вибуття фінансових ресурсів.

Подальший контроль передбачає два етапи внутрішнього контролю фінансових ресурсів – перевірку фактичної наявності фінансових ресурсів і контроль відхилень фактичної наявності фінансових ресурсів від даних, зазначених у бухгалтерському обліку. Нині етапі здійснюється контроль за фактичною наявністю фінансових ресурсів, а також їх відхиленнями від даних, відображених у бухгалтерському обліку.

Порівнюючи відхилення, які виникли в результаті перевірки, суб'єкт контролю визначає фактори, які могли спричинити недостовірність відображеної інформації в бухгалтерському обліку, та аналізує, до яких наслідків призведуть відхилення, як це вплине на достовірність бухгалтерської звітності і формування висновку про достовірність фінансових ресурсів підприємства [8].

Відхилення фактичних даних від облікових доцільно відображати у Звіті про результати перевірки фінансових ресурсів (таб.).

Таблиця Звіт про результати перевірки фінансових ресурсів

Дата перевірки	Вид фінансового ресурсу	Інформаційне забезпечення	Сума, грн.		Відхилення, грн	Примітки
			за даними обліку	за даними перевірки		
1	2	3	4	5	6	7

Джерело: власні дослідження.

Запропонований Звіт можна формувати як під час перевірки фактичної наявності фінансових ресурсів, так і окремих їх складових. Цей Звіт дозволить отримувати достовірну інформацію про фінансові ресурси підприємства, а також виявлені відхилення між даними перевірки та даними обліку, з метою їх подальшого усунення.

У процесі контролю фінансових ресурсів, тобто на кожному з його етапів, використовуються прийоми контролю: документального та фактичного.

Прийоми документального контролю застосовують до бухгалтерських документів, записів в облікових регістрах, даних звітів і балансів, до статистичних та оперативних матеріалів. При цьому, об'єктом документального контролю є інформація, що характеризує здійснені господарські операції. До них належать:

– формальна перевірка фінансових ресурсів, що передбачає встановлення достовірності заповнення документів щодо фінансових ресурсів, а також наявності всіх реквізитів, які необхідні для певного виду документа;

– арифметична перевірка – це перевірка документів, що здійснюється з метою визначення правильності підрахунків та виявлення зловживань і крадіжок, прихованих за неправильними арифметичними діями [5].

Арифметична перевірка передбачає перерахунок основних показників фінансових ресурсів, їх загальних підсумків, із метою виявлення неточностей, відхилень;

– нормативно-правова перевірка – це перевірка, що полягає у дослідженні законності відображення господарських операцій, пов'язаних із фінансовими ресурсами, а також їх відповідності нормативно-правовим документам;

– зустрічна перевірка документів передбачає співставлення двох примірників одного документа в якому відображається інформація про фінансові ресурси, що знаходиться на різних підприємствах чи різних підрозділах одного документа (звірка документів щодо перерахування коштів, відвантаження товарів, виконання робіт чи надання послуг тощо).

На відміну від зустрічної перевірки, взаємна перевірка фінансових ресурсів полягає у порівнянні даних бухгалтерського та оперативного обліку щодо фінансових ресурсів;

економічна перевірка застосовується для визначення доцільності здійснених операцій щодо фінансових ресурсів підприємства шляхом з'ясування того, яку економічну вигоду вони приносять;

логічна перевірка фінансових ресурсів полягає у розкритті логічних зв'язків між показниками фінансових ресурсів, з метою виявлення відхилень від чинного законодавства, стандартів, норм. Вона проводиться шляхом співставлення фактичних результатів з аналогічними даними документів.

Крім документальних прийомів, у процесі внутрішнього контролю фінансових ресурсів застосовуються і *прийоми фактичного контролю* [6].

Першим прийомом фактичного контролю, який використовується у внутрішньому контролі фінансових ресурсів, є інвентаризація. Інвентаризація – це перевірка відповідності фактичної наявності матеріальних цінностей і засобів у місцях їхнього зберігання даним бухгалтерського обліку [9]. Проводячи інвентаризацію фінансових ресурсів, контролер у складі спеціально створеної комісії, у першу чергу, перевіряє їх фактичну наявність, тобто визначає залишки фінансових ресурсів на дату здійснення інвентаризації. Результати, що отримуються у ході інвентаризації, висвітлюються в інвентаризаційних описах, порівнювальних відомостях, актах інвентаризації.

Запропоновано Акт інвентаризації фінансових ресурсів, який буде відображати результати перевірки фактичної наявності фінансових ресурсів.

Форма № інв-фр1

(назва підприємства)

Акт інвентаризації фінансових ресурсів

Номер документа	Дата складання

На підставі наказу від “_” _____ 20__ р. №_, проведено інвентаризацію фінансових ресурсів станом на “_” _____ 20__ р.

При інвентаризації встановлено:

Найменування фінансових ресурсів	Рахунок	Фактична наявність фінансових ресурсів (або балансова вартість для дебіторської заборгованості), грн	За даними бухгалтерського обліку, грн	Результати інвентаризації, грн.	
				надлишок	недостача
1	2	3	4	5	6

Голова комісії

Члени комісії:

Джерело: власні дослідження.

Дана форма Акту інвентаризації фінансових ресурсів буде точно відображати результати інвентаризації фінансових ресурсів (надлишок чи недостачу).

Наступним прийомом фактичного контролю, який використовується під час контролю фінансових ресурсів, є обстеження [6]. Обстеження використовується у контролі фінансових ресурсів, як правило, на початку його проведення та здійснюється безпосередньо на місці. Цей прийом дозволяє отримати загальну уяву про фінансові ресурси та зібрати інформацію, необхідну для подальшого контролю. Прийомом фактичного контролю, що застосовується під час контролю фінансових ресурсів, є і огляд [6]. Огляд також застосовується у контролі фінансових ресурсів шляхом їх вивчення контролером (визначення сутності та кількості).

Письмові пояснення як особливий методичний прийом фактичного контролю практикується досить часто: при інвентаризації, огляді, обстеженні, контрольному придбанні тощо [6].

Даний прийом застосовується протягом проведення всього процесу внутрішнього контролю фінансових ресурсів, тобто контролер має право вимагати від усіх працівників підприємства письмових пояснень і довідок, які необхідні йому для здійснення контролю.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Дослідивши організацію і методику внутрішнього контролю фінансових ресурсів, було зроблено такі висновки.

Внутрішній контроль фінансових ресурсів – це система заходів, що здійснюються на підприємстві з метою спостереження та перевірки фінансових ресурсів у частині грошових коштів, дебіторської заборгованості й фінансових інвестицій для виявлення відхилень, допущених у ході управління даними об'єктами.

Організація внутрішнього контролю фінансових ресурсів передбачає визначення: – об'єкта контролю, яким виступають фінансові ресурси підприємства; суб'єкта контролю, який визначається, виходячи із форми внутрішнього контролю. При функціональному контролі – управлінський, обліковий персонал та спеціально створені служби контролю, при інституційному контролі створюються служби внутрішнього контролю фінансових ресурсів, діяльність (структура, права, функції, завдання, відповідальність) яких регулюється Положенням про службу внутрішнього контролю фінансових ресурсів; мети контролю, яка полягає у встановленні достовірності даних щодо фінансових ресурсів, повноти і своєчасності відображення інформації в зведених документах та облікових регістрах, правильності ведення обліку фінансових ресурсів відповідно до прийнятої облікової політики, достовірності відображення залишків у звітності господарюючого суб'єкта; завдань контролю, які встановлюються залежно від складових фінансових ресурсів (грошових коштів, дебіторської заборгованості та фінансових інвестицій); джерел інформації внутрішнього контролю, якими виступають нормативно-правові, розпорядчі документи, первинні документи, облікові регістри, Головна книга, звітність та інші документи (акти й довідки попередніх перевірок, узагальнюючі документи за результатами контролю).

Методика внутрішнього контролю фінансових ресурсів передбачає здійснення попереднього, поточного та наступного контролю, а також визначення основних етапів внутрішнього контролю фінансових ресурсів. Внутрішній контроль фінансових ресурсів здійснюється з використанням прийомів документального (арифметична, формальна, нормативно-правова, зустрічна, взаємна, економічна та логічна перевірки) й фактичного (інвентаризація, обстеження, огляд, отримання письмових пояснень та довідок) контролю. Запропоновано Акт інвентаризації фінансових ресурсів та Звіт про результати перевірки фінансових ресурсів, які надаватимуть контролеру необхідну інформацію про результати інвентаризації, а також виявлені відхилення фактичних даних від облікових, з метою їх подальшого усунення, що є перспективним напрямом подальших досліджень.

Література

1. Букіта С. І. Організація внутрішнього контролю на підприємстві [Електронний ресурс] / С. І. Букіта. – Режим доступу: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/808/
 2. Калюга Є. В. Об'єкти і суб'єкти внутрішньогосподарського контролю [Електронний ресурс] / Є. В. Калюга. – Режим доступу: http://elibrary.nubip.edu.ua/7605/1/EVKalyga_st_1.pdf
 3. Кривюк І. Д. Організація контролю на підприємстві [Електронний ресурс] / І. Д. Кривюк. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_APSN_2009/Economics/48085.doc.htm
 4. Курман О. В. Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 – «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» [Електронний ресурс] / О. В. Курман. – Х., 2002. – 20 с. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2002/02kovsfr.zip>
 5. Прийоми документального контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://udec.ntu-kpi.kiev.ua/lspace/contr_reviz_udec_demo/schedule.nsf/d862e82eafb758368525663c004f385c/2d3663721858dd73c2256eca004280be?OpenDocument
 6. Прийоми фактичного контролю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://udec.ntu-kpi.kiev.ua/lspace/contr_reviz_udec_demo/schedule.nsf/d862e82eafb758368525663c004f385c/d75f8bd6fb719acbc2256eca0043177b?OpenDocument
 7. Саух І. В. Внутрішній контроль затрат на оплату праці: організаційний підхід [Електронний ресурс] / І. В. Саух. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2011_3/30.pdf
 8. Супрунова І. В. Внутрішній контроль застосування методів оцінки в бухгалтерському обліку [Електронний ресурс] / І. В. Супрунова. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2010_1/25.pdf
 9. Яценко В. М. Внутрішній контроль на підприємствах України: проблеми розвитку та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / В. М. Яценко, Н. О. Пронь. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/2009_22_2/articles/Finansi/1_Yacenko.pdf
 10. Nadolna B. Systema kontroli wewnętrznej w przedsiębiorstwie / Bożena Nadolna // Studia i prace WNEiZnr 16 Audyt we wnątrznym instrumencie zarzadzania, podred. K. Winiarskiej. –S. 271–28.
-